

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра освіти дорослих та цифрових технологій

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

«22» жовтня 2025 року, протокол № 13

Голова Вченої ради

Микола КИРИЧЕНКО

ПРОГРАМА

підвищення кваліфікації

ВИКЛАДАЧ ЯК ГРОМАДЯНИН: РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗРІЛОСТІ
В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Категорія: педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники закладів вищої освіти

Розробники:

Просіна О.В., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Центру післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Риженко Г.В., афілійованих дослідник Ліннеа університету Швеція, розробник проекту EDC Education for Democratic Citizenship, радник ректора ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України з питань міжнародної співпраці.

Рецензенти:

Муранова Н.П., доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчальної, науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Daniel Silander, Associate professor Department of Political Science Faculty of Social Sciences, Linnaeus University (Sweden).

Термін дії програми: з 2025 до 2030 року

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра освіти дорослих та цифрових технологій

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

«22» жовтня 2025 року, протокол № 13
Голова Вченої ради

_____ Микола КИРИЧЕНКО

ПРОГРАМА

підвищення кваліфікації

ВИКЛАДАЧ ЯК ГРОМАДЯНИН: РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ
ЗРІЛОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Категорія: педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники закладів вищої освіти

Розробники:

Просіна О.В., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Центру післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Риженко Г.В., афілійованих дослідник Ліннеа університету Швеція, розробник проекту EDC Education for Democratic Citizenship, радник ректора ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України з питань міжнародної співпраці.

Рецензенти:

Муранова Н.П., доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчальної, науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Daniel Silander, Associate professor Department of Political Science Faculty of Social Sciences, Linnaeus University (Sweden).

Термін дії програми: з 2025 до 2030 року

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. У сучасних умовах суспільних і воєнних викликів особливої ваги набуває місія викладача як громадянина, який не лише передає знання, а й формує культуру демократичного мислення, людської гідності та взаємоповаги. Освітнє середовище сьогодні стає простором, де громадянські цінності – свобода, відповідальність, толерантність, солідарність – мають не декларуватися, а жити в щоденній педагогічній практиці.

Ключовим викликом української освіти залишається подолання авторитарно-директивних моделей взаємодії, які історично закріпилися у системі вищої школи. Вони проявляються в однобічності комунікації, ієрархічності, оцінюванні замість партнерства, контролі замість діалогу. Саме розвиток громадянської зрілості викладача сприяє переходу до демократичної, суб'єкт-суб'єктної педагогіки/андрагогіки, у якій повага до гідності кожного учасника освітнього процесу – здобувача освіти, колеги, адміністратора – є фундаментом спільної діяльності.

Визнання гідності як базової цінності академічного життя створює підґрунтя для розвитку культури довіри, етичної відповідальності та соціальної справедливості. Викладач із сформованою громадянською позицією здатен бути моральним лідером і модератором демократичних процесів у спільноті: підтримувати голос студентів, формувати відкриті комунікаційні простори, сприяти академічній доброчесності та соціальній згуртованості.

Таким чином, актуальність програми зумовлена потребою: у демократизації освітнього середовища через підвищення громадянської компетентності викладачів; у формуванні культури гідності та партнерства, як альтернативи авторитаризму й байдужості; у переосмисленні ролі викладача – від носія норм і вимог до фасилітатора, співтворця освітнього діалогу, агента суспільних змін; у розвитку здатності до саморефлексії, критичного мислення і ціннісного вибору, необхідних для професійної та громадянської зрілості.

Цільова група: педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники закладів вищої освіти

Обсяг (тривалість): 90 годин / 3 кредити ЄКТС (три тижні).

Особливості реалізації програми: Реалізація програми передбачає

гнучку організацію освітнього процесу з урахуванням сучасних умов функціонування закладів освіти, зокрема можливості навчання в період воєнного стану та за умов енергетичної нестабільності. Для забезпечення безперервності навчання передбачено надання слухачам відеозаписів лекційних занять та навчальних матеріалів для самостійного опрацювання.

Освітній процес організовується з використанням цифрових освітніх середовищ і платформ, зокрема хмарної платформи Google Workspace for Education, систем відеоконференцій BigBlueButton та Zoom, а також вебпорталу «Український відкритий університет післядипломної освіти» (LMS Adult Learning), що забезпечує доступ до навчальних ресурсів, тестування та зворотного зв'язку між слухачами і викладачами.

До проведення занять залучаються науково-педагогічні працівники, тренери, експерти-практики у сфері вищої освіти. У разі потреби для забезпечення якісного проведення занять може здійснюватися додаткова методична й технічна підготовка викладачів щодо використання інтерактивних інструментів та онлайн-сервісів.

Форма підвищення кваліфікації: дистанційна.

Мета підвищення кваліфікації: Метою програми є розвиток громадянської зрілості педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників закладів вищої освіти як основи формування демократичної, гуманістично орієнтованої освітньої культури, що ґрунтується на цінності людської гідності, відповідальності та співучасті.

Програма спрямована на формування здатності викладача діяти як громадського лідера, фасилітатора демократичних процесів в освітньому середовищі та носія цінностей довіри, партнерства, етичності й соціальної справедливості.

Завдання підвищення кваліфікації:

Оновити світоглядно-ціннісні орієнтири викладачів у контексті освіти для демократичного громадянства, підкресливши значення гідності, свободи, толерантності, відповідальності та поваги до різноманіття.

Розвинути здатність до саморефлексії й критичного мислення як передумови подолання авторитарно-директивних установок і переходу до демократичного стилю професійної взаємодії.

Сприяти усвідомленню ролі викладача як громадянина – учасника соціальних і освітніх трансформацій, здатного ініціювати зміни у власному середовищі.

Формувати компетентності демократичного лідерства: вміння вести діалог, залучати студентів до співуправління, організовувати навчальні процеси на засадах участі й партнерства.

Поглибити розуміння етичних основ педагогічної діяльності, забезпечуючи перехід від нормативного до ціннісного рівня педагогічної культури.

Розвинути навички фасилітації та партисипативної комунікації, що сприяють становленню довірчого, відкритого освітнього середовища.

Сприяти інтеграції демократичних підходів у зміст навчальних дисциплін, формуючи у здобувача освіти громадянську активність і соціальну відповідальність.

Створити умови для розвитку культури гідності в університеті – як системи цінностей, що забезпечує взаємоповагу, підтримку і соціальну згуртованість академічної спільноти.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться (згідно з Професійним стандартом «Викладач закладу вищої освіти», МОН України, 2024):

громадянсько-ціннісні компетентності – здатність діяти на засадах гідності, свободи, відповідальності та справедливості; усвідомлювати роль викладача як громадянина, який формує демократичні орієнтири в освіті. (Ж1.У1–У2, Ж2.У1, Б2.В1, Д1.В1, З1.В1);

педагогічно-тьюторські компетентності – уміння планувати, організовувати та супроводжувати індивідуальні освітні траєкторії здобувачів, використовуючи сучасні педагогічні, фасилітаційні та рефлексивні технології; враховувати принципи інклюзивності, академічної доброчесності й людиноцентризму. (А1.У1–У4, А2.У1–У4, А1.В1–В3, А2.В1–В2);

комунікативно-фасилітаційні компетентності – здатність налагоджувати ефективну, толерантну та етичну комунікацію з усіма учасниками освітнього процесу; застосовувати техніки коучингового діалогу, ненасильницького спілкування, фасилітації групової взаємодії. (А2.К1, А3.К1, Ж1.К1–Ж2.У1);

оцінювально-рефлексивні компетентності – здатність здійснювати оцінювання та надавати зворотний зв'язок у спосіб, що підтримує розвиток особистості; формувати культуру рефлексії, неупередженість і довіру у педагогічній взаємодії. (Б1.У1–У4, Б2.У1–У3, Б3.У1–У3, Б2.В1–В2);

психолого-педагогічні компетентності – уміння підтримувати емоційне благополуччя здобувачів освіти, сприяти розвитку їхньої мотивації,

емпатії, саморегуляції; створювати безпечне, гуманістично орієнтоване освітнє середовище. (А2.У2, А2.В1–В2, Ж2.У1, Ж3.В1–В2);

етичні та соціально-відповідальні компетентності – здатність дотримуватися етичних норм, академічної доброчесності та принципів громадянської участі; утверджувати культуру партнерства, поваги до різноманіття та соціальної відповідальності. (Б2.В1, Д1.В1, Ж1.В1, З1.В1);

лідерсько-громадянські компетентності – вміння виступати ініціатором і фасилітатором демократичних змін у закладі освіти, розвивати спільноти практики, координувати громадянські проєкти й сприяти утвердженню етичного лідерства. (Г1.У1–У2, Г3.У1–У2, Ж3.У1, З2.У1–У2).

Очікувані результати підвищення кваліфікації: у результаті опанування програми слухач:

усвідомлює громадянську місію викладача у формуванні демократичної культури університету;

демонструє готовність до етичного лідерства й фасилітації діалогу;

застосовує педагогічні технології, що утверджують гідність, рівність і довіру;

ініціює демократичні практики участі у власному закладі освіти;

формує атмосферу взаємоповаги, підтримки та громадянської відповідальності у спільноті.

Оцінювання результатів підвищення кваліфікації: підсумковий контроль здійснюється у формі комплексного заліку, який складатиметься з двох частин: тестування та захист проєкту – тестування спрямоване на перевірку засвоєння теоретичних знань, понять і принципів, пов'язаних із розвитком громадянської зрілості викладача, демократизацією освітнього процесу, культурою гідності, академічною доброчесністю та освітою для демократичного громадянства. Есе «Я – викладач і громадянин» є формою особистісно-професійної рефлексії, у якій слухач розкриває власну громадянську позицію, осмислює досвід участі в демократичному освітньому середовищі, демонструє вміння інтегрувати цінності гідності, свободи, толерантності та відповідальності у професійну діяльність.

Документ про підсумки підвищення кваліфікації: Свідоцтво про підвищення кваліфікації (Ліцензія МОН України: Наказ від 15.11.2016 №1492-л «Про переоформлення ліцензій»).

2. НАВЧАЛЬНО ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Контрольні заходи	Усього
Модуль 1. Громадянська зрілість викладача як ціннісна основа професійної діяльності					
Тема 1.1. Поняття громадянської зрілості: зміст, структура, прояви у професійній поведінці викладача.	2	4	2	-	8
Тема 1.2. Людська гідність і академічна доброчесність як фундамент громадянської позиції.	2	4	2	-	8
Тема 1.3. Подолання авторитарно-директивних моделей: перехід до демократичної педагогіки співучасті.	2	4	2	-	14
1.4. Шведський досвід демократичної освіти.	2	4	-	-	-
Разом за модулем	8	16	6		30
Модуля 2. Викладач як агент демократизації освітнього середовища					
Тема 2.1. Принципи освіти для демократичного громадянства та прав людини.	4	4	2	-	10
Тема 2.2. Демократичне врядування в університеті: участь, партнерство, спільна відповідальність.	2	6	2	-	10
Тема 2.3. Роль викладача у формуванні культури гідності, довіри й етичного лідерства.	2	6	2	-	10

Разом за модулем	8	16	6	-	30
МОДУЛЬ 3. Громадянська культура і фасилітація демократичного діалог					
Тема 3.1. Комунікативна етика та ненасильницьке спілкування у викладацькій практиці.	2	4	2	-	8
Тема 3.2. Фасилітація групових процесів і розвиток критичного мислення здобувачів освіти.	2	4	2	-	8
3.3 Громадянська рефлексія: інструменти самопізнання.	2	4	2	-	8
3.4. Есе-рефлексія «Я — викладач і громадянин»: написання, обговорення та презентація результатів.	2	4	-	-	6
Разом за модулем	8	16	6	-	30
Підсумкові заходи				залік	
Усього	24	48	18	-	90

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. Громадянська зрілість викладача як ціннісна основа професійної діяльності

Тема 1.1. Громадянська зрілість як феномен професійної культури викладача.

Ключові питання теми: Поняття «громадянська зрілість», її структура й рівні; взаємозв'язок професійної ідентичності та громадянської позиції; роль освіти у формуванні демократичної свідомості; розвиток відповідальності й критичного мислення викладача.

Тема 1.2. Гідність і відповідальність як базові цінності академічного громадянства.

Ключові питання теми: Людська гідність як моральна й професійна категорія; академічна доброчесність і культура довіри; відповідальність викладача перед студентом і суспільством; етична поведінка як основа професійного авторитету.

Тема 1.3. Подолання авторитарно-директивних моделей у вищій освіті.

Ключові питання теми: Витоки авторитаризму в педагогічній культурі; принципи демократичного стилю взаємодії; роль фасилітатора й наставника у розвитку автономії студента; емпатія й довіра як інструменти педагогічного партнерства.

Тема 1.4. Шведський досвід демократичної освіти.

Ключові питання теми: шведська модель громадянської освіти та її ціннісні засади; принципи освітнього партнерства «університет – громада – держава»; досвід Linnaeus University у реалізації програм *Education for Democratic Citizenship*; уроки для українських університетів у розбудові культури демократії, участі та довіри.

МОДУЛЬ 2. Викладач як агент демократизації освітнього середовища

Тема 2.1. Освіта для демократичного громадянства та прав людини

Ключові питання теми: Основи освіти для демократичного громадянства; участь, права людини, справедливість; університет як простір демократії; педагогіка співучасті.

Тема 2.2. Демократичне врядування в університеті: культура участі.

Ключові питання теми: Академічне самоврядування; студент як партнер у прийнятті рішень; комунікація у спільноті викладачів; практики співуправління та розподіленого лідерства.

Тема 2.3. Етичне лідерство викладача як чинник розвитку університетської культури.

Ключові питання теми: Лідерство через цінності; моральна автономія та соціальна відповідальність викладача; приклад і вплив як форма громадського лідерства; культура гідності в академічному середовищі.

МОДУЛЬ 3. Громадянська культура і фасилітація демократичного діалогу

Тема 3.1. Комунікаційна етика та ненасильницьке спілкування у викладацькій практиці.

Ключові питання теми: Етичні засади діалогу у вищій освіті. Принципи ненасильницького спілкування та активного слухання. Емпатійна взаємодія як інструмент педагогічної підтримки. Формування культури довіри та безпечного простору в академічній групі.

Тема 3.2. Фасилітація групових процесів і розвиток критичного мислення здобувачів освіти.

Ключові питання теми: Фасилітація як демократична технологія навчання. Роль викладача як модератора діалогу і співнавчання. Інтерактивні методи групової взаємодії. Розвиток критичного й системного мислення як складової громадянської компетентності.

Тема 3.3. Громадянська рефлексія: інструменти самопізнання та самовдосконалення викладача.

Ключові питання теми: Рефлексія як механізм професійного й громадянського зростання. Методи розвитку усвідомленості у викладацькій

діяльності. Роль самооцінювання й самоспостереження. Етичні дилеми та рефлексивні практики у процесі прийняття рішень.

Тема 3.4. Есе-рефлексія «Я – викладач і громадянин»: написання, обговорення та презентація результатів.

Ключові питання теми: Саморефлексія як форма інтеграції професійних і громадянських цінностей. Структура есе, критерії оцінювання. Обговорення результатів у фасилітованих групах. Презентація власної громадянської позиції як підсумок професійного розвитку.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://surl.li/zlmglp> (дата звернення: 25.09.2025).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://surl.li/aelyrp> (дата звернення: 25.09.2025).
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (МОН, 2018). URL: <https://surl.li/nwaoij> (дата звернення: 25.09.2025).
4. Council of Europe. *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education* (2010). URL: <https://rm.coe.int/16803034e5> (дата звернення: 25.09.2025).
5. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. Paris, 2021.
URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707.locale=en> (дата звернення: 25.09.2025).

Основна література

1. Hoggan C., Hoggan-Kloubert T. *Learning for Democracy: A Framework for Adult Civic Learning*. – Cham : Palgrave Macmillan, 2025. 259 p
2. Levine P. *What Should We Do?: A Theory of Civic Life*. – Oxford : Oxford University Press, 2022. URL: <https://surl.li/schsao> (дата звернення: 25.09.2025).
3. Silander, D. Europe 2020: The EU Commission and Political Entrepreneurship. *International Studies: Interdisciplinary Political and Cultural Journal*, 2022, Vol. 29, № 1, pp. 103-118. DOI: <https://doi.org/10.18778/1641-4233.29.07> (дата звернення: 29.09.2025).

4. Білик О. О. Громадянська компетентність педагога: структура, критерії, шляхи розвитку. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2021. № 4. С. 34–42.
5. Жадан І. В. Громадянська компетентність: соціальні очікування і реалії: монографія. НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: [б. в.], 2022. 110 с. ISBN 978-966-189-666-5.
6. Кириченко М. О., Просіна О. В., Кравчинська Т. В., Швень Ю. Г. Освіта дорослих у нелінійному світі: неформальна освіта в системі післядипломної освіти українського відкритого університету. Професійний розвиток фахівців в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди. Київ : УМО НАПН України, 2021. С. 59–65.
7. Пастушенко Л. А. Громадянська освіта як складова формування демократичної культури особистості. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. № 1. С. 54–62.
8. Слюсаревський М. М. Громадська думка і горизонти освіти : монографія. Київ : Талком, 2024. 352 с.
9. Сучасний стан, пріоритети та перспективи розвитку системи громадянської освіти в Україні : аналітична доповідь / Ю. Якименко (керівник), П. Стецюк (координатор проєкту), І. Балуба, А. Биченко, Д. Добровольський, В. Замятін, О. Литвиненко, М. Міщенко. – Київ : 2023. <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/18/2023-POLIT-OSVITA.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).

Додаткова література

1. Ніжинська Т. О. Громадянська освіта як ресурс розвитку місцевих громад. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. № 18. С. 110–118.
2. Пінчук І. М. Демократизація освітнього простору: психологічні умови розвитку зрілої громадянської позиції педагога. *Психологічні студії*. 2023. № 1. С. 88–97.
3. Drury S. M. Global citizenship education and feminist pedagogy: the ethical challenge of teaching for global social justice [Електронний ресурс] // *Journal of Teacher Education for Sustainability*. 2009. Vol. 11, № 2. С. 17–30. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ883084.pdf> (дата звернення: 29.10.2025).
4. Hoggan C. Transformative Civic Education in Democratic Societies. – East Lansing : UNDP / CIVITTA. Ukrainian identity: summary presentation [Електронний ресурс]. – Київ : Міністерство молоді та спорту України, 2024. URL: <https://surl.li/wdetyc> (дата звернення: 29.09.2025).